

Területi különbségek erősödése Magyarországon

KÁPOSZTA JÓZSEF – LŐRINC BALÁZS

Kulcsszavak: társadalmi egyenlőtlenség, periféria, urbanitás/ruralitás, alacsony presztízs

JEL-kód: R10, R11, R14

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A területi különbségek erősödésének elemzése a hazai térgazdaság rendszerében kulcsfontosságú témát ölel fel, mivel a gazdasági fejlődés nem egyenletesen oszlik el az egyes régiók között, így a regionális különbségek számos társadalmi és gazdasági kihívást generálnak. Az utóbbi évtizedekben a Magyarországon tapasztalt fokozódó területi különbségek – különösen a főváros és a vidéki területek között – rávilágítanak a térgazdasági rendszerek komplexitására, valamint a lokális és globális tényezők interakciójára. Ezen jelenségek átfogó elemzése segíthet megérteni, hogy a centrum-periféria trendek hogyan befolyásolják a helyi gazdaságok fejlődését, illetve azt, hogy milyen szerepet játszik a kohéziós politika a területi egyenlőtlenségek hatásainak mérséklésében. A területi különbségek erősödésének megértéséhez elengedhetetlen a gazdasági fejlődés és a térbeliség összefüggései közötti vizsgálat. Mindezek alapján elemzésünkben arra keressük a választ, hogy milyen gazdasági és társadalmi tényezők befolyásolják a differenciálódás folyamatának növekedését. Hipotézisvizsgálatunk arra irányult, hogy bizonyítsuk, hogy a centrumtérsegekben kialakult elszívó hatás olyan mértékűvé vált Magyarországon, hogy egyes járássok félperiférikus állapotukból periférikussá váltak, így gazdasági szempontból gyakorlatilag alkalmatlanok a felzárkóztatásra. Vizsgálataink alapján bizonyítottuk, hogy a különböző területi egységek, melyek gazdasági tevékenységeik, demográfiai jellemzőik és infrastruktúrájuk mentén differenciálódnak, eltérő fejlődési pályákat mutatnak, amelyeket eddig leggyakrabban a gazdasági és politikai tényezők összefüggésében elemeztünk. Jelenleg a technológiai innovációk és a fenntartható fejlődés kontextusában is fontos, hogy ne csupán a gazdasági mutatók, hanem a társadalmi kohézió és a környezeti fenntarthatóság szempontjait is integráljuk a térgazdasági elemzésekbe. Elemzéseinkkel bizonyítottuk, hogy a vizsgált időszakban Magyarországon nőtt az abszolút vidékies járássok száma, ami a periferizálódás növekedését mutatja. Ezen tényezők figyelembevételével lehetséges a térgazdaság mélyebb megértése, amely elengedhetetlenül szükséges a vidéki és városi területek közötti egyenlőtlenségek mérsékléséhez. Tanulmányunkban a hazai járási rendszert vizsgálva igyekszünk olyan összefüggések kapcsolataira rámutatni, amelyek a területi különbségek kialakulása, illetve sajnálatos növekedése esetén indikátorként jelzik a térgazdasági átalakulás folyamatait.

Káposzta József, egyetemi tanár, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztési Tanszék, ORCID: 0000-0002-1239-8541, Gödöllő, kaposzta.jozsef@uni-mate.hu

Lőrinc Balázs, osztályvezető, KSH, Környezeti- és energiasztisztikai osztály, balazs.lorinc@ksh.hu; doktorjelölt, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola, ORCID: 0000-0002-9513-2959, Gödöllő, lorinc.balazs@phd.uni-mate.hu

INCREASING TERRITORIAL DISPARITIES IN THE DOMESTIC SPATIAL ECONOMIC SYSTEM

Keywords: social inequality, periphery, urbanity/ruralism, low prestige
JEL code: R10, R11, R14

Analysing the widening of regional disparities is a key issue in the domestic spatial economic system, as economic development is not evenly distributed across regions, and regional disparities generate a number of social and economic challenges. The increasing spatial disparities in Hungary in recent decades, especially between the capital and rural areas, highlight the complexity of spatial economic systems and the interaction of local and global factors. A comprehensive analysis of these phenomena can help to understand how centre-periphery trends affect the development of local economies and the role of cohesion policy in mitigating the effects of territorial disparities. An examination of the links between economic development and spatiality is essential to understanding the widening of territorial disparities. The different territorial units, differentiated by their economic activities, demographic characteristics and infrastructure, show different development trajectories, which have so far been analysed most often in the context of economic and political factors. Nowadays, in the context of technological innovation and sustainable development, it is important to integrate not only economic indicators but also aspects of social cohesion and environmental sustainability into spatial economic analyses. Taking these factors into account reflects a deeper understanding of the spatial economy, which is essential to reduce disparities between rural and urban areas. In our study, we try to point out the links between the domestic district system and the processes of spatial economic transformation that are indicative of the emergence and unfortunate increase in spatial disparities.

BEVEZETÉS

A térgazdaság, mint a gazdasági tevékenységek földrajzi elhelyezkedésének és azok interakcióinak rendszere, kulcsfontosságú szerepet játszik a térbeli különbségek és a gazdasági fejlődés megértésében. A térgazdaság általunk értelmezett fogalma nem csupán a termelési és fogyasztási folyamatok térbeli eloszlására vonatkozik, hanem magában foglalja a különböző társadalmi, kulturális és politikai tényezők hatásait is, amelyek a gazdasági teljesítményt az eltérő földrajzi egységekben különbözőféleképpen befolyásolják. Elemzésünk célja, hogy feltárjuk, miként alakultak a térbeli különbségek a hazai térgazdaságban, milyen trendek vezettek a jelenlegi állapothoz és hogyan befolyásolják a kialakult különbsé-

gek a gazdaság jövőbeli stratégiai irányait. A térgazdaság vizsgálatunkban – a térbeli struktúrák és a gazdasági kooperációk hálózatának tanulmányozása révén – egy komplex adattá alakul, amelyet a termelési tényezők, mint a munkaerő, a tőke és a természeti erőforrások különböző földrajzi eloszlása határoz meg. Mindezek alapján a lokális gazdaságok versenyképessége és fejlődése nemcsak az ipari és szolgáltatási ágazatok koncentrációjától, hanem azok kapcsolatrendszerétől, azaz a helyi szereplők közötti együttműködésektől is függ.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A hazai térgazdaság történeti áttekintése során fontos megvizsgálni a térsztruktúrákat, amelyek a gazdasági fejlődés különböző időszakában alakultak ki. A XIX. század végén,

a dualizmus időszakában különösen élesedik a regionális egyenlőtlenségek kérdése. Ebben az időszakban az iparosodásra, illetve a mezőgazdasági tevékenységekre épülő struktúrák kezdtek kialakulni, amelyeket a gazdasági központok – például Budapest – éles kiugrása jellemzett, ezáltal a vidék gazdasági pozíciója gyengült, ami pedig a térbeli különbségek fokozódását eredményezte. A második világháborút követően az államszocialista gazdasági rendszer bevezetése alapvetően átszervezte a térgazdasági viszonyokat (Enyedi, 2004; Horváth, 2004). Az állami tervezésre épülő gazdaság egyfajta centralizált rendszert hozott létre, amely a fejlődést lokális szinten próbálta egyenlíteni, ugyanakkor a központi döntések gyakran figyelmen kívül hagyták a térségek specifikus szükségleteit. A fejlődés egyes térségekben erősebben és gyorsabban zajlott, míg mások, például a periférikus területek, stagnálásnak indultak.

A különbségek áthidalása érdekében a hatvanas évektől kezdődően megjelentek a regionális fejlesztési programok, melyek célja a területi egyenlőtlenségek csökkentése volt. A rendszerváltást követően a hazai térgazdaság új kihívásokkal nézett szembe, hiszen a piaci mechanizmusok bevezetése újraértelmezte a területi viszonyokat. Ekkor indult el a privatizációs folyamat, amely a gazdasági szereplők pozícióját és a fejlesztési irányokat átalakította (Nemes-Nagy, 2005). A magántulajdonra épülő gazdasági modellek megjelenése növelte a városok közötti versenyt, és a közpolitikák fókuszsa is elmozdult a regionális egyenlőtlenségek kezelésének, illetve a versenyképesség növelésének irányába. Az Európai Unióhoz való csatlakozás újabb dimenziókat nyitott, hiszen jelentős forrást biztosított fejlődési projektekhez, ugyanakkor új kihívásokkal és versenytársakkal is meg kellett birkóznunk a hazai térségeknek, mely folyamatok napjainkban is egyre erősödnek (Káposzta et al., 2016; Tóth és Káposzta, 2021; Lőrinc és Káposzta, 2024).

Mindezek alapján megfogalmazhatjuk, hogy a területi különbségek kialakulását jelentősen befolyásolja a térbeli heterogenitás hatása, ami a gazdasági folyamatokat alapjában is befolyásolja, hiszen látható, hogy az egyes térségek eltérő gazdasági stratégiák és preferenciák mentén fejlődnek, ami a térgazdaság sokszínűségéhez vezet (Ekers et al., 2012; Hersperger et al., 2018). A területi különbségek elemzése során, ezek alapján érdemes figyelembe venni, hogy a különböző fejlesztési politikák és a helyi igények kielégítése mennyire befolyásolja egy adott régió gazdasági dinamizmusát (Káposzta és Nagy, 2022). Ennek a komplex rendszernek a megértése elengedhetetlen a fenntartható fejlődéshez, hiszen a térgazdaság szempontjából jelentős változások nem csupán a helyi közösségeket, hanem az egész ország versenyképességét is befolyásolják, így lehatárolhatóak azok a területi egységek, amelyek a gazdasági és társadalmi különbségek növekedése miatt nem képesek a területi integrációra, illetve a gazdasági növekedésben való felzárkózásra.

Mindezek alapján a területi különbségek jelentősége a nemzetközi térgazdaság rendszerében mára már nem csupán elméleti kérdés, hanem alapvetően befolyásolja az adott területek gazdasági fejlődését, a társadalmi egyenlőségek fokozódását és a vidéki élettér megmaradását. A nemzetközi területek közötti fokozódó eltérések a természeti erőforrások, a gazdasági alapstruktúrák, valamint a technológiai fejlettség szintjében gyökereznek, de napjainkra a 21. század speciális társadalmi egyenlőtlenségei is jelentős különbségeket generáltak. A területi különbségek alakulása nemzetközi szinten az elmúlt évtizedekben rendkívül komplex és nem egységes képet mutatott. Az EU-n belül két fő folyamat figyelhető meg: a tagállamok közötti konvergencia és a tagállamokon belüli (regionális) divergencia, amit gyakran a váltómozgásos konvergencia elméletével írnak le:

- **Konvergencia** a tagállamok között (felzárkózás): A kevésbé fejlett tagországok (különösen a 2004 után csatlakozott kelet-közép-európai [KKE] országok) vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP-je (bruttó hazai termék) hosszú távon közelít az uniós átlaghoz. A felzárkózás (konvergencia) elsősorban az egész nemzetgazdaságot jellemző makrogazdasági teljesítményt mutatja. Ennek fő eszköze az EU kohéziós politikája, amelynek célja a gazdasági, társadalmi és területi kohézió erősítése és a régiók közötti fejlettségi különbségek csökkentése.
- **Divergencia** a tagállamokon belül (regionális különbségek növekedése): Szinte valamennyi KKE-tagállamban megfigyelhető, hogy a nemzetgazdasági felzárkózással párhuzamosan nőttek az országon belül, az egyes régiók közötti jövedelmi különbségek. Ez azt jelenti, hogy a fejlettebb régiók (elsősorban a fővárosok és azok agglomerációi) gyorsabban növekednek, mint a fejletlenebb, peremvidéki területek (az ún. fővárosi-vidéki olló nyílik) (Brenner, 2004; Salamin, 2018).

Ezen különbségek folyamatos erősödése az elmúlt évtizedekben feszültségek forrásává vált, ami destabilizálhatja a társadalmi kohéziót. A gazdasági és szociális egyenlőtlenségek miatt a politikai rendszerek közötti feszültségek növekedtek. Egyes területek elmaradottsága az adókedvezmények, a támogatások és az állami beavatkozások iránti fokozódó igényekhez vezetett, ezáltal folyamatosan növelve a területi egyenlőtlenségek mértékét (Emmenegger et al., 2012). Mindezek is bizonyították, hogy a területi különbségek alakulása nem csupán gazdasági, hanem szociális és politikai dimenziókat is érint, ezért komoly figyelmet kell fordítani az ezek megértésére irányuló kutatásokra, hogy hatékony válaszokat adhassunk a régiók közötti eltérések okaira és következményeire (Porter, 1980; Moore-Cherry és Tomaney, 2019).

KUTATÁS CÉLJA

A térgazdaság, mint a gazdasági tevékenységek földrajzi elhelyezkedésének és azok interakcióinak rendszere, kulcsfontosságú szerepet játszik a térbeli különbségek és a gazdasági fejlődés megértésében. A térgazdaság fogalma nem csupán a termelési és fogyasztási folyamatok térbeli eloszlására vonatkozik, hanem magában foglalja a különböző társadalmi, kulturális és politikai tényezők hatását is, amelyek befolyásolják a gazdasági teljesítményt a különböző földrajzi egységekben. Tanulmányunk célja, hogy feltárjuk a területi különbségek növekedésének összefüggéseit, azok hatását a társadalmi és gazdasági folyamatokra a város és a vidék kapcsolatrendszerének elemzésén keresztül, hiszen a hazai térgazdaság változásának rendszerében fennálló dinamikák alapos megértése a tudományos kutatói közösség mellett a döntéshozatali folyamatok számára is kritikus jelentőségűek. Különös figyelmet érdemelnek a régi és új gazdasági struktúrák közötti ellentétek, amelyek nemcsak a jelenlegi politikai diskurzusra, hanem a jövőbeli fejlesztési elképzelésekre is kihatással vannak. Kutatásunk eredményei alapvetően hozzájárulhatnak a hazai térgazdaság folyamatainak megértéséhez, hatékonyabb fejlesztéséhez és a fenntartható fejlődés előmozdításához.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A területi fejlődés mutatói kulcsfontosságú szerepet játszanak a térgazdaság dinamikájának és az eltérő régiók közötti különbségek megértésében. E mutatók három fő kategóriába sorolhatók: gazdasági, társadalmi és környezeti mutatók. **Gazdasági mutatók** szempontjából a fejlődés mérése általában a bruttó hazai termék (GDP) növekedésén, a munkaerőpiaci aktivitáson, valamint a beruházási arányokon alapul. E mutatók lehetővé teszik a helyi gazdasági teljesítmény szisztematikus nyomon

követését, azonban figyelembe kell venni a regionális sajátosságokat, amelyeket a gazdasági szerkezet, az iparági eloszlás, valamint a beruházások nagysága is befolyásol. A bruttó hazai termék (GDP) eloszlása, a foglalkoztatási arány és a jövedelmi szintek variabilitása mind lényeges tényezők, amelyek a különböző térségek gazdasági helyzetének értékelésére szolgálnak. Mindezen mutatók összessége jelzi a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedését, ami szoros összefüggésben áll a gazdasági teljesítmény és a társadalmi kohézió alakulásával. A **társadalmi mutatók** kiterjednek az életminőségi mutatókra is, mint például az oktatás szintje, a jövedelemeloszlás, valamint az egészségügyi ellátottság. A társadalmi tőke, amely a közösségi interakciók és hálózatok minőségét méri, szintén kiemelkedő jelentőségű. Ezen tényezők alakulása nem csupán a gazdasági mutatók hatását tükrözi, hanem a társadalmi struktúrák és a közösségek fejlődését is befolyásolja, szoros összefüggésben állva a régiók versenyképességével. A hazai térgazdaság rendszerében a társadalmi mutatók, mint például az iskolázottsági szint, a foglalkoztatottsági arány, a közszolgáltatások elérhetősége és minősége, valamint a szegénységi mutatók, alapvetően befolyásolják a regionális fejlődést. A társadalmi mutatók nem csupán a lakosság jólétét tükrözik, hanem a különböző területek közötti különbségek mélyebb okaira is rávilágítanak. A **környezeti mutatók** feltárják a területi fejlődés fenntarthatóságának aspektusait. Ide tartoznak az erőforrások felhasználásának hatékonysága, a szén-dioxid-kibocsátás mértéke, valamint a biodiverzitás és a zöld területek megőrzésének szintje. Ezek a mutatók a régiók hosszú távú fejlődési pályáinak fenntarthatóságát és az ökológiai egyensúly megőrzését szolgálják, s egyre inkább előtérbe kerülnek a tervezési és politikai döntéshozatal során.

A mutatók főbb kategóriái után szeretnénk bemutatni a vizsgálatunkban használt **urbanitás/ruralitás indexet**, ami azt

fejezi ki, hogy az adott járás népességének hány százaléka él 120 fő/km²-nél nagyobb népsűrűségű településen. Az indikátor szerepel – többek között – a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendeletben, a kedvezményezett járások besorolásának egyik indikátoraként, továbbá számos, a hazai területi egyenlőtlenségeket taglaló kéziratban is (Pénzes, 2015; Szűcs és Káposzta, 2018; Tóth, 2024). Jelen tanulmányunkban a 2011-es és a 2022-es magyarországi népszámlálás járási (LAU 1) és települési (LAU 2) szintű népességszámadatait felhasználva hajtottuk végre a hazai járások tipizálását (5–6. ábra). A 197 darab LAU 1 téregységet 4-4 kategóriába soroltuk az alábbiak szerint, mindkét vizsgált évben:

1. abszolút vidékies, ahol a járás lakónépességének legfeljebb 25,0 százaléka él 120 fő/km²-nél nagyobb népsűrűségű településen;
2. vidékies, ahol a járás lakónépességének 25,1–50,0 százaléka él 120 fő/km²-nél nagyobb népsűrűségű településen;
3. városias, vidékies jelleggel, ahol a járás lakónépességének 50,1–75,0 százaléka él 120 fő/km²-nél nagyobb népsűrűségű településen;
4. városias, ahol a járás lakónépességének legalább 75,1 százaléka él 120 fő/km²-nél nagyobb népsűrűségű településen.

A térképi megjelenítéshez a QGIS 3.16.4 térképszerkesztő programot, míg a táblázatok létrehozásához a Microsoft Office programcsomagot használtuk.

EREDMÉNYEK

Az alacsony jövedelmű térségek gazdasági stagnálása, a munkanélküliség növekedése és a képzési lehetőségek korlátozottsága meghatározó tényezőként befolyásolja a területi különbségeket, miközben a jobb gazdasági helyzetű térségek vonzzák a befektetéseket és a tehetséges munkaerőt. Ennek megfelelően a társadalmi tőke, amely a közösség tagjai közötti kapcsolatok minőségéből fakad, e mutatók

alakító erejével párosulva tovább erősíti vagy csökkenti a területi különbségeket, így a szegénységi mutatók kulcsszerepet játszanak a társadalmi eltérések elemzésében. A jövedelmi egyenlőtlenségek és az anyagi helyzet romlása nem csupán a háztartások szintjén érezteti hatását, hanem generálja a társadalmi feszültségeket és a migrációs folyamatokat is. Mindezek mellett a munkaerőpiacra való belépés nehézségei és a társadalmi szolgáltatásokhoz való hozzáférés együttesen tovább rontják a társadalom általános egészségi állapotát, amely végső soron visszahat a térgazdaság dinamikájára. Mindezek alapján azt gondoljuk, hogy a gazdasági, társadalmi kihívásokkal küzdő területek elemzése a hazai térgazdaság rendszerében elengedhetlenné vált a regionális fejlesztések sikerességének megértéséhez. Hazánkban évtizedek óta több régió is szenved a gazdasági stagnálástól, az alacsony infrastruktúrális fejlettségtől és demográfiai problémáktól (elvándorlás, elöregedés), amelyek együttesen hozzájárulnak a területi egyenlőtlenségek fokozódásához. Ilyen terület például a keleti országrész, ahol a munkaerőpiac korlátai és a fiatalok elvándorlása már tartós problémát jelent. Az alacsony GDP és a gyenge vállalkozói környezet csak tovább fokozza

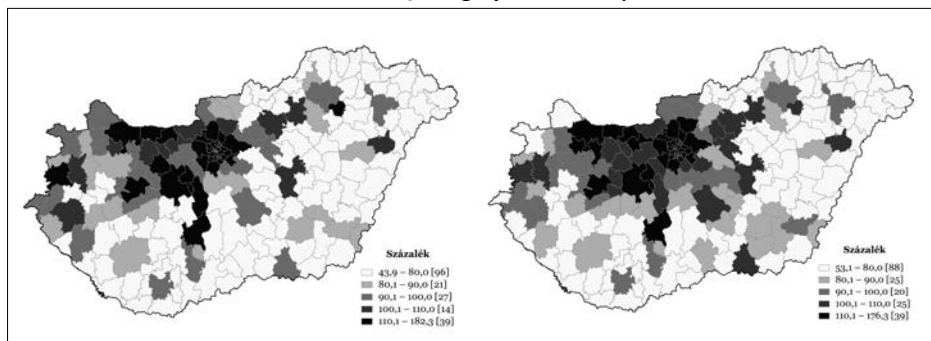
a helyi lakosság leszakadását, mivel a gazdasági növekedés stagnálása miatt ennek hatása nem tud hozzájárulni a szükséges szociális szolgáltatások és területfejlesztések felhajtóerejéhez (1–2. ábra).

A leszakadó térségekben az elvándorlásból fakadó munkaerőhiány következtében a betelepülő vállalkozások száma csökken, így a jövedelmi helyzet is jelentősen romlik, ami a fogyasztás csökkenéséhez vezetve további gazdasági szűkülést okoz. Ezek a kihívások nem csupán gazdasági, hanem társadalmi aspektusokat is érintenek. A hátrányos helyzetű településeken gyakori a tartós munkanélküliség, a szegénység és a marginalizáció, amelyek gyengítik a helyi közösségek társadalmi kohézióját.

A fiatal generációk elvándorlása nemcsak az aktív munkaerő csökkenéséhez vezet, hanem a helyi kultúra és identitás gyengülését is okozza. E területeken tehát sürgető szükség van célzott fejlesztési stratégiákra, amelyeknek nemcsak gazdasági, hanem közösségi és szociális fejlesztéseket is előtérbe kell helyezniük. A gazdasági és társadalmi hátrányokkal küzdő területek helyzetének javítása érdekében meggyőződésünk, hogy a fenntartható fejlődés koncepciójának integrálása elengedhetetlen. A helyi erőforrások és potenciálok maxi-

1–2. ábra

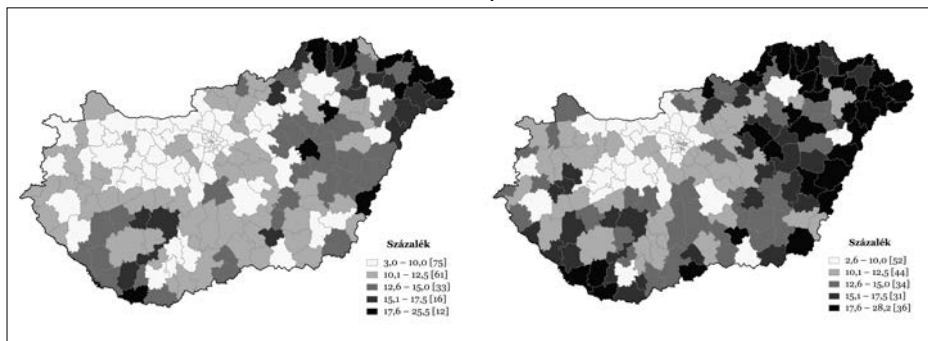
Egy lakosra jutó szja-adóalapba tartozó jövedelem az országos átlag százalékában
Magyarország járásaiban (2011, 2022)
(Per capita personal income tax base income as a percentage of the national average in the districts of Hungary – 2011, 2022)

Forrás: az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TelR) adatai és szja-adatok alapján saját szerkesztés, 2025

3–4. ábra

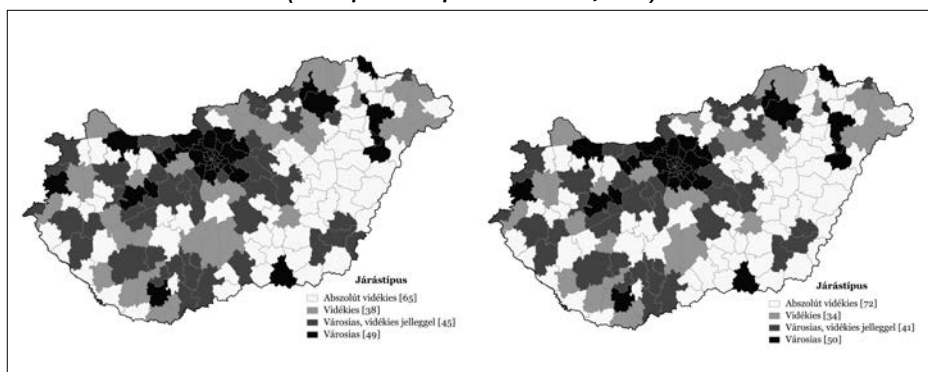
**Alacsony presztízsű foglalkozásokban dolgozók aránya a foglalkoztatottakon belül
Magyarország járásaiban (2011, 2022)**
(Share of low-prestige occupations among employed persons in the districts of Hungary – 2011, 2022)

Forrás: KSH-népszámlálás alapján saját szerkesztés, 2025

5–6. ábra

Járások tipizálása (2011, 2022)
(Classification of districts – 2011, 2022)

Forrás: KSH-népszámlálás alapján saját szerkesztés, 2025

mális kihasználása mellett kulcsszerep jut a közlekedési infrastruktúra fejlesztésének, a helyi vállalkozások támogatásának, valamint a társadalmi tőke erősítésének. Az aktív munkaerő elvándorlásának következtében megindul az adott terület előregedési trendje, ami mellett jelentősen csökken a magasabb presztízsű foglalkoztatottak aránya is. Ezen változási irány jelentősen rontja az adott terület gazdasági és társadalmi erejét, így olyan trendeket indít el, amelyeket csak nagy anyagi ráfordításokkal, állami szerepvállalással lehet lassítani, fékezni (3–4. ábra). Mindezek mellett a

közfoglalkoztatások korszerűsítése és a közösségi részvétel ösztönzése is hozzájárulhat a régiók revitalizálásához. A legnagyobb kihívás tehát abban rejlik, hogy a különböző érdekelt felek – így a helyi önkormányzatok, civil szervezetek és vállalkozások – együttműködésével olyan holisztikus megoldásokat találjunk, amelyek tartós fejlődést és mérhető előnyöket biztosítanak.

A fenti tényezők összetett hatására a járássok gazdasági arculata mellett az adott területek társadalmi összetétele is megváltozik, így lassan a vidékiesség, a vidék jelentése a leszakadás és az elszegényedés

szinonimáivá válik. Mindezek alapján a periféria bővülése a félperiféria kitörési, fejlődési lehetőségét erősen hátráltatja (5–6. ábra).

KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Elemzéseink is bizonyítják, hogy a területi különbségek erősödésének elemzése a hazai térgazdaság rendszerében számos összetett tényező és folyamat hatását tükrözi, amelyek egymással kölcsönhatásban állnak. Az utóbbi évtizedek gazdasági változásai, a globalizáció, a regionális fejlesztési politikák és a helyi közösségek életerejének különbözőségei jelentős mértékben hozzájárultak a területi eltérések fokozódásához. Különösen megfigyelhető a népsűrűség és a gazdasági tevékenységek közötti diszrepancia, amely alapvetően befolyásolja a regionális versenyképességet. A különböző települések közötti forráshiány és az infrastruktúra szintjének különbségei a fejlettebb térségek felemelkedését segítik elő, míg a hátrányos helyzetű területek stagnálnak vagy fogynak. A hazai térgazdaság dinamikáját a helyi szintű szociális, gazdasági és környezeti tényezők átfogó vizsgálata révén érdemes megérteni. A szektorok közötti együttműködés és a globális piaci trendek hatása kiemelkedően fontosak, mivel a helyi erőforrások kihasználása és a fenntartható fejlődés érdekében szükséges stratégiák kidolgozása elengedhetetlenné vált. Elemzésünk igyekszik rámutatni arra, hogy a kormányzati beavatkozások – mint például a regionális fejlesztési támogatások vagy a helyi vállalkozások ösztönzése – nélkül nincs ezen területeknek felzárkózási lehetősége. Az önkormányzatoknak és a helyi döntéshozóknak figyelembe kell venniük a területi adottságok konkrét jellemzőit, hogy a fejlesztési programok valóban hatékonyan célozzák meg a hátrányos helyzetű területek felzárkóztatását.

Hipotézisünk elemzése alapján vizsgálatunkkal bizonyítottuk, hogy a centrum-

térségekben kialakult elszívóhatás olyan mértékűvé vált Magyarországon, hogy egyes járások félperiférikus állapotukból periférikusak lettek. Ezek alapján belső perifériák alakultak ki a Közép-Tisza-vidék, Dél-Heves és a Nagykunság több járásában is.

Kutatásunkkal rávilágítottunk arra, hogy a területi különbségek erősödésének megértése nem csupán a gazdasági teljesítmények számbavételére korlátozódik, hanem jelentős szerephez jut az emberi tényező minősége is. Az egyes társadalmi csoportok közötti feszültségek és a regionális identitás erősítése is döntő fontosságú. A hazai térgazdasági modellek innovációja és az interaktív helyi stratégiák alkalmazása a jövőben kulcsfontosságú lehet a fenntartható fejlődés és a társadalmi kohézió szempontjából. A különbségek kiegyenlítése nem csupán gazdasági, hanem szociális, politikai és környezeti dimenziókat érint, amelyeket figyelembe kell venni a tartós megoldások megtalálása érdekében, épp ezért számos fejlesztési program indult el, amelyek a vidék fejlesztésére fókuszáltak. Ilyen a jelenleg is működő Magyar Falu Program mellett a közös agrárpolitika vidékfejlesztési pillére által támogatott Vidékfejlesztési Program, a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégiák, a Modern Városok Program és a Modern Települések Program.

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a hazai térgazdaság jövőbeli trendjei és kilátásai szoros összefüggésben állnak a globális és helyi gazdasági, társadalmi, valamint környezeti tényezőkkel, amelyek mind jelentős hatással lesznek a területi különbségek alakulására. Meggyőződésünk szerint az egyik legfontosabb fejlesztési irány a digitalizáció gyors ütemű terjedése, amely nemcsak a gazdasági folyamatokat, hanem a munkaerőpiacot és a térszervezési szokásokat is átalakítja. A technológiai fejlődés révén a városi és vidéki térségek közötti határok fokozatosan elmosódnak,

I. táblázat

Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégiák eredményei
(Results of the Hungarian National Social Inclusion Strategies)

Célterület	Főbb tartalom	Eredmények
Átfogó program	Szegénység, társadalmi kirekesztődés csökkentése, foglalkoztatás növelése, oktatási esélyegyenlőség, egészségügy.	A szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya az elmúlt években folyamatosan csökkent.
Célzott fejlesztések	A leghátrányosabb helyzetű (LHH) térségek felzárkóztatása dedikált források révén (pl. az „Új Magyarország Felzárkóztatási Program”).	Több tízmilliárd forint elköltése az LHH-kistérségek gazdasági, szociális, oktatási és társadalmi infrastruktúrájának javítására.
Oktatás	Az oktatási esélyegyenlőséget növelő programok, integrált oktatás.	Az integrált oktatás terjedése intézményi szinten, bár a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók eredményei csak lassan mutatnak javulást.

Forrás: saját gyűjtés, 2025

lehetőséget teremtve a távoli munkavégzésre és a települések közötti mobilitás fokozódására. E tendencia következtében a helyi gazdaságok diverzifikációja várható, amely új üzleti modellek és lehetőségek megjelenését eredményezi, különösen a szolgáltatási szektorban.

Stratégiai javaslatok, jövőkép

Vizsgálataink alapján megállapítható, hogy a stratégiai jövőkép meghatározó aspektusa a fenntarthatóság és a zöldgazdaság térnyerése, amely új kihívásokat és lehetőségeket jelent majd a hazai térgazdasági rendszerek számára. Az éghajlatváltozás következményei és a környezeti fenntarthatóság iránti növekvő igények gyakran meghatározzák a területi fejlesztési irányokat. A közlekedési infrastrukturális beruházások, a megújuló energiaforrások kihasználása, valamint a zöldvárosok és -közösségek kialakítása mind olyan intézkedések,

amelyek segíthetik a területi különbségek csökkentését, és egyensúlyt teremthetnek a városi és vidéki területek között. Ezen elvek alkalmazása során a helyi közösségek aktív szerepvállalása elengedhetetlen, hiszen csak így érhető el a fenntartható fejlődés célja. A jövőbeni várakozások között véleményünk szerint fontos szerepet játszik a globális gazdasági környezet alakulása is, amely új kihívásokat hozhat a költségvetési politikák és a regionális fejlesztések terén. Az EU-s támogatások és a nemzetközi együttműködések, amelyek az innovációt és a technológiai fejlődést célozzák, véleményünk szerint kulcsszerepet játszanak a magyar térgazdaság jövőbeni erősödésében. A fenntarthatósági célokhoz való alkalmazkodás, a digitális átalakulás és a közösségi részvétel együttesen formálja majd a térségek jövőbeli fejlődését, tükrözve ezzel a területi különbségek megértésének és kezelésének folyamatosan változó dinamikáját.

IRODALOMJEGYZÉK

- 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járáások besorolásáról. <https://njt.hu/jogszabaly/2014-290-20-22> (Letöltve: 2025. május)
- Brenner, N. (2004). Urban governance and the production of new state spaces in Western Europe, 1960–2000, *Review of international political economy*, 11(3), 447–488.

- Hersperger, A. M., Oliveira, E., Pagliarin, S., Palka, G., Verburg, P., Bolliger, J. és Grădinaru, S. (2018): Urban land-use change: The role of strategic spatial planning. *Global Environmental Change*, 51, 32–42. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.05.001>
- Ekers, M., Hamel, P. és Keil, R. (2012). Governing suburbia: Modalities and mechanisms of suburban governance. *Regional Studies*, 46(3), 405–422. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00343404.2012.658036>
- Emmenegger, P., Häusermann, S., Palier, B., Seeleib-Kaiser, M. (2012): How We Grow Unequal. In P. Emmenegger, S. Häusermann, B. Palier and M. Seeleib-Kaiser (szerk.), *The age of dualization: The changing face of inequality in deindustrializing societies* (pp. 3–26.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199797899.003.0001>
- Enyedi, Gy. (2004). Regionális folyamatok a poszt szocialista Magyarországon, *Magyar Tudomány*, 9, 935–941. <https://doi.org/10.17649/tet.11.3.439>
- Horváth, Gy. (2004). Területi egyenlőtlenségek Európában, *Magyar Tudomány*, 9, 962–977. *Magyar Tudomány* 49. (110.) évf. 9. sz. (2004. szeptember)
- Káposzta, J. és Nagy, H. (2022). The major relationships in the economic growth of the rural space. *European Countryside*, 14(1), 67–86. <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0004>
- Káposzta, J., Ritter, K. és Nagy, H. (2016). Local economic development in transition economies: A tool for sustainable development of rural areas. In *Global Perspectives on Trade Integration and Economies in Transition* (pp. 281–298). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-0451-1.ch014>
- KSH (2011, 2022). Népszámlálási adatok.
- Lőrinc, B. és Káposzta, J. (2024). Az alacsony presztízsű foglalkoztatottak térbeli eloszlásának összefüggései Magyarországon, 2011–2022. *Tér és Társadalom*, 38(3), 34–56. <https://doi.org/10.17649/TET.38.3.3548>
- Moore-Cherry, N. és Tomaney, J. (2019). Spatial planning, metropolitan governance and territorial politics in Europe: Dublin as a case of metro-phobia? *European Urban and Regional Studies*, 26(4), 365–381. <https://doi.org/10.1177/0969776418783832>
- Nemes-Nagy, J. (2005). Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai. *Dövényi, Z. és Schweizer, F.: A földrajz dimenziói. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest*, 141–158.
- Pénzes, J. (2015). A kedvezményezett térségek lehatárolásának aktuális kérdései. *Területi Statisztika*, 55(03), 206–232.
- Porter, M. E. (1980). *Competitive Strategy*, Free Press, New York, 1980. <https://doi.org/10.5465/amr.1985.4279111>
- Salamin, G. (2018). *A földrajzi tér alakításának európaizálódása: Az Európai Unió térbeli stratégiáinak, tervezésének és kohéziós politikájának hatása az európai országok térbeli tervezési rendszereinek transzformációjára* (Doctoral dissertation, Szent István Egyetem (2000–2020)).
- Szűcs, A. és Káposzta, J. (2018). A Gyöngyösi járás településeinek komplex fejlettségi rangsora és dinamikája. *Területi Statisztika*, 58(5), 489–504. <https://doi.org/10.15196/TS580503>
- Tóth, G. (2024). A társadalmi innovációs potenciál és a területi jóllét számszerűsítésének lehetőségei. *Hungarian Statistical Review/Statisztikai Szemle*, 102(7), 679–713. <https://doi.org/10.20311/stat2024.07.hu0679>
- Tóth, T. és Káposzta, J. (2021). Successful management of settlements to boost rural development. *European Countryside*, 13(4), 819–833. <https://doi.org/10.2478/euco-2021-0044>